TWIJNEN EN SPINNEN.

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

Otto Frödin und Erland Nordenskiöld. *Ueber Zwirnen und Spinnen bei den Indianern Südamerikas*. Göteborg 1918.

De schrijvers noemen twijnen of tweernen het eerst, omdat dit handwerk eenvoudiger is dan spinnen. Van Dale geeft voor twijnen: garen, zijde dubbelen, en inderdaad zit in beide woorden *twee*. Twijnen is het ineendraaien van twee vezels of meer; men doet dat wanneer één vezel niet sterk genoeg is. Soms voldoet één vezel; in het museum van de Broedergemeente te Zeist zag ik naaigaren van de Eskimo's, ongetwijnde draden van rendierpees.

Wanneer ik ter toelichting van een beschrijving verwijs naar een afbeelding die voor velen bereikbaar is, dan belanden we in het werelddeel waarheen de hier aan te kondigen verhandeling ons verplaatst, in Zuid-Amerika. In het boek van Kappler „Surinam” vindt men op bladz. 43 de afbeelding van een linkschen Indiaan bezig met „Drehen von Schnüren aus den Fasern der Mauritianblätter, oder des Bromelienflachses”. Na een beschrijving van de manier waarop men vezels uit het blad van de *Bromelia pinguin* verkrijgt, lezen we, op bladz. 42, over de „sehr starker, 5—6 Fuss langer Fäden, die sich nicht spinnen lassen, die der Indianer aber, zu 2, 3 oder mehr Fäden zusammen genommen, auf seinem nackten Schenkel mit der Hand zusammendrehet”.

Twee of meer vezels tot een koord ineendraaien zonder eenigen toestel, wanneer men vreest dat één vezel niet voldoet, is iets dat zóó voor de hand ligt, dat men het schier overal moet aantreffen. En toevallig vond ik in de Mededeelingen bewerkt door het Encyclop. Bureau, aflev. XVI, Britsch Nieuw Guinea (Weltevreden 1918) op pl. XIX een touwslager van Hanoabada, die bezig is op zijn dijbeen vezels ineen te draaien. Meer moet men niet van mij vragen, want de tekst vermeldt niets omtrent dit handwerk, hoewel er een hoofdstuk is met Inlandsche arbeiders als titel, en op de kaart is Hanoabada niet te vinden. Maar de

afbeelding is veel beter dan die welke Frödin en Nordenskiöld op bladz. 14 geven, uit Koch-Grünbergs boek. Uit hun hoofdstuk over Drehen von Fäden (ohne Spindel) blijkt, dat, volgens Roth, in Britsch Guayana onderscheiden wordt door twijnen verkregen rechts gedraaid en links gedraaid koord.

Hoe men zich den overgang moet denken van twijnen tot spinnen, zeggen de schrijvers niet. Bij eenig nadenken gevoelt men, dat het oorspronkelijke spinnen zonder gereedschap dicht nadert tot het twijnen. Juist het ontbreken van gereedschap uit dien overgangstijd, de afwezigheid van bewijsstukken, is oorzaak, dat men niet verder komt dan tot onderstellingen.

Nu het spinnen, óók een ineendraaien van vezels. Im Anfang war der Faser. Toen het ineendraaien van spinbare vezels alleen met de vingers te omslachtig bleek . . . ik vrees, dat dit onjuist uitgedrukt is : vóór men vond dat zulk spinnen langzaam ging, zal men ontdekt hebben dat het bezwaren van den draad het ineendraaien der vezels vergemakkelijkt. Zoo kwam de handspil of konkel, n.l. het stokje dat een schijf doorboort, een vaak cirkelvormig plaatje van hout, been, of steen. Ziehier hoe Von den Steinen het spinnen met den handspil beschrijft bij de Bakaïri en naburige stammen aan den bovenloop van de Xingu : „Die Spindel ist eine Scheibe durch die ein dünnes, zuweilen an der Spitze abgekerbtes, nicht immer sehr gerades und glatt bearbeitetes Stöckchen gesteckt wird. An ihm wird eine von den Kernen befreite Baumwollflocke befestigt, alsdann der Wirtel rasch auf dem Oberschenkel gedreht und das Ganze hängen gelassen ; infolge der gleichmässigen Rotation dreht sich die Baumwolle zum Faden aus. Der Faden wird auf das Stöckchen gewunden, bis im dicker kegelförmiger Knäuel dem Wirtel, der das Abgleiten verhindert, ausliegt“. Heel anders is het spinnen bij de Bororó, die tusschen de Lorenço en de Jaguary wonen, aan den bovenloop van de La Plata ; het zijn daar de mannen die spinnen : „Der Spinnwirtel, 4 bis 4½ cM. im Durchmesser, war ein Muschel- oder Thonscheibe und sass im oberen Viertel des hindurchgesteckten Stöckchens. Während die linke Hand die langgezogene Flocke hielt und sie an den kurzen Ende des Stöckchens befestigt hatte, wurde mit der rechten Hand der grössere Teil der Stöckchens unterhalb des Wirtels bei Schiefhaltung der Spindel auf dem rechten Oberschenkel gerollt ; der Faden bildete sich also an dem kürzeren

Teil des Stöckchens oberhalb des Wirtels. Den fertigen Faden wickelte man an dem langen Teil unter den Wirtel auf".

Het onderscheid van beide typen, het Bakaïritype en het Bororótype, dat F. en N. aannemen als grondslag voor een indeeling der Zuid-Amerikaansche spin-methoden, ligt in den vorm van het stokje van de handspil, niet in dien van de schijf.

Hoofdzaak is, dat het stokje, de spil, draait en dat dus ook draait de bundel vezels die aan de spil bevestigd is. De manier waarop is bijzaak; ten slotte heeft de spil haar beweging ontvangen van het groote rad van het spinnewiel. Von den Steinen schrijft, „dass der Faden an dem kurzen Ende der Spindel gesponnen wird, und dass diese während der ganzen Zeit wo die Arbeit vor sich geht, im grossen und ganzen *horizontal* auf dem rechten Oberschenkel liegt. Die Spindel wird mit dem rechten Hand geführt, die Baumwolle in der linken gehalten". De handspil hangt dus niet, draait niet vrij, geholpen door de als vliegwiel werkende schijf, de toestel, bezwaard door die schijf, zakt niet langzaam af, de vezels uittrekkend en samenvoegend tot een draad. Aldus, op déze wijze, stelt men zich gewoonlijk de werking van de handspil voor, en voor velen zal de beschrijving van die andere methode een verrassing zijn. Van het spinrokken is heelemaal geen sprake, van den stok met katoen omwoeld, die de spinster in haar gordel steekt om de handen vrij te hebben ten einde geleidelijk de vezelstof af te plukken van het spinrokken, ze tusschen duim en vinger saam te voegen en de handspil te doen draaien. En in onze gedachten zien we Klotho met het spinrokken die den draad opzet, Lachesis die hem spint („l'autre qui tient les fuseaux", dus de spullen, zegt de Dictionnaire de la fable, 1801, i. v. Parques) en Atropos die hem doorsnijdt. Terloops zij hier opgemerkt, dat Van Dale bij spinrok ten onrechte geeft: windhout voor den gesponnen draad; en konkel van gelijke beteekenis als spinrokken beschouwt.

Het is interessant om, naar aanleiding van het doen rollen van de handspil langs het dijbeen, ten einde haar een draaiende beweging te geven, te wijzen op een beschrijving in den Catalogus van 's Rijks Ethnographisch Museum, dl. VIII, Bataklanden, bl. 91, van een „werktuig om te twijnen, rond, geelhouten staafje, waarop een ronde, bruinhouten schijf". De schenker, dr. B. Hagen, destijds geneesheer in Deli, thans directeur van het Städt.

Museum für Völkerkunde te Frankfort a/M., schreef in een inventaris-stuk 't volgende omtrent het gebruik : „Der Faden wird in der Weise wie er fixiert ist, angelegt und der Wirtel durch Anreiben mit der Hand an die Aussenseite des Oberschenkels in rotirender Bewegung versetzt. Ist das bestimmte Stück gezwirnt, so wird es an der langen Seite des Bambusstabes aufgewickelt und die Manipulation fortgesetzt". Het voorwerp stamt uit de Bataklanden (Karo?). De eenige opmerking die men zou kunnen maken is deze, dat een draad niet meer gesponnen behoeft te worden, noch getweernd.

Wij hebben nu gezien hoe bij de Bororó gesponnen wordt : de spindel blijft horizontaal op het dijbeen liggen. De Mojo, aan den bovenloop van de Madeira, doen weer anders ; in een beschrijving uit de 18de eeuw, door F. en N. vermeld, leest men : „Wenn die Frauen spinnen wollen, so sitzen sie auf dem Boden, stecken das Stöckchen der Spindel, das über den Wirtel hervorragt, zwischen die beiden ersten zwei Zehen des linken Fusses, wobei das andere Ende des Stöckchens auf der Wade des rechten Beines ruht : die Baumwolle, die schon vorher in Ordnung gebracht ist, halten sie in der linken Hand, mit der Fläche der rechten Hand aber rollen sie den Wirtel von unten nach oben und unter Emporstreckung der linken Hand spinnen sie mit solcher Schnelligkeit Fäden von der Baumwolle, dass sie unseren Spinnerinnen weit vorauskommen. Die Spindel aber verrücken sie nie von ihrem Platz, ob man nun den Faden spinnt oder ihn um das Stöckchen derselben wickelt". Hoe deze vrouwen het gekriebel tusschen de teenen uithouden wordt niet vermeld.

Weer anders is 't bij de Mosetene-Indianen aan de Rio Beni in Bolivia. Deze rollen de handspil niet op hun been, maar op een stuk hout, dat aan hun rechterhand ligt ; en zij bezigen de teenen van den rechtervoet als tap waarin de spil draait. En zoo zijn er talrijke variaties ; op een der afbeeldingen van F. en N. op den titel herhaald, ziet men een vrouw der Itonama in Bolivia die een ingekeept houtje als tap gebruikt, in plaats van hare teenen.

Kappler geeft in zijn boek „Surinam" op bladz. 226 een afbeelding eener katoen spinnende Arowakkenvrouw van de Benedenlandsche Indianen, en de volgende beschrijving : „Oft sah ich Indianerinnen mitten in der Nacht ihre Spindel nehmen und in ihren Hängematten sitzend, beim Scheine des kleinen

Feuerchens, das unter derselben unterhalten wird, aus einem Ballen Baumwolle, den sie unterm linken Arm hatten, Fäden ziehen und spinnen. Die Spindel ist ein aus Palmholz geschnittenes fusslanges dünnes Stäbchen, mit einem zwei Zoll in Diameter haltenden, aus einer Kalebasse geschnitzten, scheibenförmigen runden Wirtel''.

Van de Kalinja, zooals de Surinaamsche Karaïben zichzelven noemen, vermelden de Penards in „De menschetende aanbidders der Zonneslang'', bladz. 129, dat zij het stokje van de handspil tusschen duim en vinger snel ronddraaien, de rechterhand omhoog brengen en langzamerhand van de linker verwijderen totdat een draad van de verlangde lengte verkregen is. Tevens reppen zij van een haakje aan de bovenpunt van de handspil, ter bevestiging van de katoenvezels, welk haakje buiten Zuid-Amerika veelvuldig aangetroffen wordt.

Omtrent de Ojana's deelt De Goeje (Encycl. van West-Indië, bl. 172) mede, dat het katoen met behulp van een spil „van het gewone model'' uit de hand tot draad wordt gesponnen. En in een beschrijving van de Trio's, die evenals de Ojana's tot den Karaïbenstam behooren, zegt hij (t. a. p. bl. 176) dat zij katoen „met een spil van het gewone model'' tot draad spinnen, doch dat er niet veel wordt vervaardigd.

De schrijvers F. en N. meenen, dat de ontwikkeling van het spinnen in Zuid-Amerika de richting gevolgd heeft naar het niet meer gebruiken van het dijbeen; misschien is zulks geschied door de kleeding, of wel door beleediging van de huid. Daarenboven is het gebruik van de vrij-hangende handspil noodzakelijk bij haar die al wandelende spinnen, schapenhoedsters e.d. ; en ook de temperatuur kan van invloed geweest zijn.

Het materiaal waaruit de schijf vervaardigd wordt is zeer uiteenlopend : hout, steen, schildpad, gebakken klei, been, kalebas, was, vruchten, en zoo voort. Dat men in streken waar geen steenen voorkomen, steenen schijven mist, spreekt vanzelf. Wat den vorm betreft is in Zuid-Amerika de diskus het meest verspreid. Naast mij ligt een zestal ongedetermineerde schijven van steen en van gebakken klei welke vormen in de talrijke afbeeldingen van F. en N. zijn terug te vinden ; schijven is een minder passend woord dan groote kralen ; den diskus-vorm missen zij ten eenenmale. Een drietal kleinere heeft een in de richting van de as geribde oppervlakte. Wanneer men een

van deze schijven, puisque le mot y est, in de hand weegt, voelt men hoe lustig de vrij-hangende handspil, aldus bezwaard, moet doordraaien wanneer zij eenmaal aan den gang gebracht is. Er zouden uitstekende tollers van te maken zijn.

De verhandeling van F. en N. is opgedragen aan Karl von den Steinen, „dem Bahnbrecher der Erforschung der Naturvölker in Südamerika“, en draagt als motto de woorden van Im Thurn „thread, or string, is one of the first of human wants“. Het materiaal dat bestudeerd werd bevindt zich in het museum te Göteborg, in de ethnografische afdeeling van het rijksmuseum te Stockholm en in verscheidene buitenlandsche musea. Het Zweedsche materiaal is voor een zeer groot gedeelte door Nordenskiöld op zijne reizen in 1904/5, 1908/9 en 1913/14 in Bolivia en aangrenzende landen bijeengebracht. „Niemand hat bisher die Frage des Zwirnens und Spinnens in Südamerika zusammenfassend behandelt“. Men mag gerust beweren, dat er, voor zoover de gegevens 't toelieten, nu alles van gezegd is; ja, men zou, zonder iets onaardigs te bedoelen, kunnen zeggen, dat het onderwerp uitgepluisd en uitgesponnen is. En nu is zelfs nog ongenoemd gebleven het hoofdstuk over de rechts- en de links-gesponnen draden; want evenals er klimplanten zijn die zich rechts winden om een stut, andere die linksom gaan, zoo zijn er links en rechts gedraaide draden. De schrijvers wijden daaraan al hun aandacht en nemen aan dat een stam bij welke 75 tot 100 % de draden rechts draaien tot de rechts-draaiende stammen moet gerekend worden. Tabellen en kaarten geven van de vindplaatsen der handspillen, van de verschillende typen, van den aard van het materiaal, van de draaiing der draden een overzicht. Door deze afbeeldingen wordt de beschrijving genietbaar, afbeeldingen van twijnende en spinnende menschen, maar vooral van handspillen, allerwege het stokje met de schijf, en hoe gelijk van uiterlijk ondanks de afwijkingen!

Een omvangrijk materiaal is hier verwerkt, en alleen met zoovele hulpmiddelen is een goed onderzoek mogelijk. Zelfs over het meest nieuwerwetsche hebben de schrijvers kunnen beschikken, over de film door Koch-Grünberg genomen van een Wapischána-vrouw uit Noord-Brazilië, welke film de bewegingen te zien geeft van de spinster, bij het rollen van de handspil over het dijbeen en de bewegingen van de draaiende handspil. Ja, dien kant moet het op.